

KOC University Library

3 1093 6250816 7

ADALYA

SUNA-İNAN KIRAÇ AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
SUNA & İNAN KIRAÇ - RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

DS
51
A632
A3
v2 1997
c.4

ADALYA

SUNA-İNAN KIRAÇ AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YILLIĞI
ANNUAL OF THE SUNA & İNAN KIRAÇ - RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

Bilim Kurulu / Advisory Board

Fahri İŞİK
Sencer ŞAHİN
Havva İŞKAN
Oğuz TEKİN
Burhan VARKIVANÇ

Yayın Yönetim / Editör

Kayhan DÖRTLÜK
Üftade MUŞKARA
Umut SEZGİN

Çeviriler / Translations

Doğan TÜRKER
T.M.P. DUGGAN

Yapım / Production

Zero Ltd. Şti.

Yazışma Adresi / Mailing Address

Kaleiçi Barbaros Mah. Kocatepe Sk. No.25
07100 ANTALYA-TÜRKİYE
akmed@koc.net

ISSN 1301-2746

İçindekiler

Fahri Işık	
<i>Megaron - Özel Bir Yapı Tipinin Kökeni, Gelişimi ve Bir Ege Tapınağına Dönüşümü</i>	1
Melih Arslan	
<i>Yeşilova-Çeltek Side Tetradrakmi Definesi 1995</i>	51
Boris Raev	
<i>New Finds of the Alanian Graves with Import Goods in the Krasnodar Region</i>	71
Burhan Varkıvaç	
<i>Eine Alterbekrönung aus Patara</i>	87
Michael Küpper	
<i>Ländliche Siedlungsstrukturen in Pamphylien am Beispiel Sillyon</i>	97
Mustafa Büyükkolancı	
<i>Termessos N1 Yapısı</i>	117
Nevzat Çevik	
<i>"Yuvarlak Kaya Ostohekleri" Trebenna'da Belgelenen Yeni Bir Mezar Tipi ve Onun Işığında Benzeri Çukurların Yeniden İrdelenmesi</i>	127
Oğuz Tekin	
<i>Elaiussa-Sebaste Sikkeleri</i>	151
Paul Kessener - Susanna Piras	
<i>The Pressure Line of the Aspendos Aqueduct</i>	159
Süleyman Bulut - Fatih Gülşen	
<i>Patara-Bodrum Oda Gömütü</i>	189
Friedmund Hueber	
<i>Arkeolojik Anıtlar Sağlamlıklarını Nasıl Kaybediyorlar</i>	205
Sema Bilici	
<i>Antalya ve Bodrum Müzeleri'ndeki Chamlevé Dekorlu Bizans Seramikleri</i>	223
Sema Alpaslan	
<i>Demre Aziz Nikolaos Kilisesi'ndeki Trapez Kesitli Levhalar, Levha Üstü ve Levha Kaideleri</i>	235

Meryem Acara - B. Yelda Olcay <i>Bizans Döneminde Aydınlatma Düzeni ve Demre Aziz Nikolaos Kilisesi'nde Kullanılan Aydınlatma Gereçleri</i>	249
Oğuz Tekin - Yaşar Ünlü <i>Mersin Müzesi'ndeki Bir Grup "Leeuwendaalder"</i>	267
Muhammet Güçlü <i>Müstakil Teke (Antalya) Sancağı'nın Kurulması ve İdari Düzenlemeye İlişkin Bir Belge</i>	289

Demre Aziz Nikolaos Kilisesi'ndeki Trapez Kesitli Levhalar, Levha Üstü ve Levha Kaideleri

Sema ALPASLAN*

Bizans mimarisinde çeşitli amaçlarla kullanılan levhalar, mimari öğelerin ve liturjik kuruluşların bir parçasıdır. Mimaride ve bu kuruluşlarda levhaların sabitleştirilmesi sorunu kullanım yerlerine göre çeşitli biçimlerde çözümlenmiştir. Levhalar ya templon, solea ve ambonlarda payelerin oyukları arasına sıkıştırılmıştır ya da levha üstü veya levha kaidesi adı verilen trapez kesitli öğelerin levhanın üst veya altına yerleştirilmesiyle oturtulmuştur. Levhaların kullanımında levhayı sağlamlaştırmak ve kullanıldığı yere sıkı oturtmak amacıyla levhanın altına levha kaidesi veya üzerine levha üstü adı verilen trapez kesitli öğeler yerleştirilir. Bu öğelerin dar yüzü levhanın oturtulması için uzunlamasına oyuk yapılabilir veya kimi örneklerde iki yan yüzündeki geçiş öğeleriyle paye ile ilişkisi sağlanır¹.

Üst kısmı trapez biçimli levhaların da aynı amaçla yapıldığı dikkati çeker. Bu biçimdeki levhalar kilisenin templonunda, galeri korkuluğunda, nefleri ayıran paye ve sütunlar arasında ve ambonlarda podyum levhalarında kullanılmıştır. Levhanın üstünün trapez kesitli ve alttan daha geniş olması işlevsel açıdan sağlamlaştırma ve estetik amaçlıdır. Levha üstü, levha kaidesi ve üst kısmı trapez kesitli levhalarda trapezin ön yüzü uzunlamasına bir kompozisyon ile bezenmiştir. Motifsiz örneklerde ön yüzün profilli işlendiği görülmektedir. Bizans mimarisinde 6. yüzyıldan itibaren karşımıza çıkan bu biçimleniş geç döneme kadar aynı formda ve farklı süsleme kompozisyonları ile devam etmiştir.

Antalya iline bağlı Demre/Kale ilçesinde (antik adı ile Myra) yer alan Aziz Nikolaos Kilisesinde bu öğelerin çeşitlemesini görmekteyiz. İlk yapı dönemi 6. yüzyıla tarihlenen kilisenin 2. evresi Orta Bizans Dönemi'nde kubbeli bazilika planında inşa edilmiştir. İkinci evresi 8. yüzyıla tarihlenen kiliseye 11.-12. yüzyılda kuzey ve güneyde ek yapılar inşa edilmiştir².

---

* Dr. Sema Alpaslan, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Bizans Sanatı Anabilim Dalı-ANKARA.

¹ Bizans Sanatı uzmanı U. Peschlow'un sözel olarak verdiği bilgiye göre Limyra'daki Piskoposluk Kilisesi'nde yapılan kazı çalışmalarında ikinci tipte benzer öğeler ele geçmiştir.

² Kilisenin 1. 2. ve 3. yapı evreleri için bk. U. Peschlow, "Die Architektur der Nikolaoskirche in Myra". Eine Lykische Metropole in antiker und Byzantinischer Zeit (ed. J. Borchhardt, Myra) (1975) 341-348; ay., "Materialien zur Kirche des H. Nikolaos in Myra im Mittelalter", *IstMitt* 40, 1990, 207-258 Lev. 41-48 Çiz. 1,7.

1989 yılından itibaren Y. Ötüken başkanlığında yürütülen kazı çalışmalarında kilisenin kuzeyinde ve doğusunda toprak altında kalan manastır kuruluşuna ait yapılar açığa çıkarılmakta ve küçük buluntular değerlendirilmektedir³.

Aziz Nikolaos Kilisesi, *in situ* avluda ve galeride yer alan çok zengin mimari plastik öğeler içermektedir⁴. Buna kazılarda bulunan ve kilisenin değişik yapı evrelerine ait 3342 eser katılmıştır⁵.

Mermer ve taş malzemeden yapılmış bu eserler mimariye ait olduğu gibi, aynı zamanda liturjik işlevli öğelerdir. Bunlar arasında liturjik işlevli levhalardan 4'ü diğerlerinden farklı biçimde üst kısmı trapez kesitlidir. Kilisede orijinal yerinde bulunmayan bu tipteki levhalardan 1'i avluda, 1'i galeridedir; 2'si kazı buluntusudur. Kilise içindeki kullanım yerleri kesin bilinmeyen levhalar galeri korkuluğu, templon, ambon gibi iç mimari elemanlara ait olmalıdır.

Trapez Kesitli Levhalar

1. Env.no. 292,293

Res. 1, 2

Avlu

Kireç taşı

E: 116, Y: 105, Ü.K.: 18, A.K.: 12

11.-12. yy.

Bugün kilisenin batısındaki avluda yaklaşık tümüyle ve iki kırık parça halinde yer alan levhanın sağ alt köşede yaklaşık 30x45 cm.'lik kısmı mevcut değildir; ön yüzü bezemeli, diğer yüzler düzgün, iri taraklı işlenmiştir⁶. Önde levhanın üst kısmı 16 cm. yüksekliğinde trapez kesitlidir. Bu bölüm yatay bir şekilde düzenlenmiş kıvrık dallar arasında stilize yarım palmet motifi ile bezenmiştir. Yatay düzenlemenin altında üç şeritli ve dıştan içe doğru kare, daire, eşkenar dörtgen ve daire motifleri yer alır. Dıştaki kare ve daire motifi dik eksenlerde, eşkenar dörtgen ve içindeki daire çapraz eksenlerde birbirine düğümlenir. Büyük daire ile çerçeve arasında kalan yüzey, daireyi oluşturan üçlü şeritin yuvarlak biçimli kıvrımları ile; kıvrımların ve düğümlerin ortası inci taneleriyle doldurulmuştur. İncilerin ve

³ Kazılardaki mimari ve küçük buluntuların sonuçları için bk. Y. Ötüken, "1989 yılında Antalya'nın Demre ilçesindeki Aziz Nikolaos Kilisesi'nde yapılan çalışmalar", VIII. AST, 1990, 179-192; ay., "1990 yılında Antalya'nın Demre ilçesindeki Aziz Nikolaos Kilisesi'nde yapılan çalışmalar", XIII. KST, 1991, 291-303; ay., "1992 yılında Antalya'nın Demre ilçesindeki Aziz Nikolaos Kilisesi'nde yapılan çalışmalar", XV. KST, 1995, 475-486; ay., "1993 yılı Demre Aziz Nikolaos Kilisesi kazısı", XVI. KST, 1995, 361-375; ay., "1994 yılı Demre Aziz Nikolaos Kilisesi kazısı", XVII. KST, 1996, 377-79; ay., "1995 yılı Demre Aziz Nikolaos Kilisesi kazısı", XVIII. KST, 1997, 471-476; ay., "1996 yılı Demre Aziz Nikolaos Kilisesi kazısı", XIX. KST, 1998 (baskıda); ay., "Likya Ortaçağ araştırmaları ve Demre Aziz Nikolaos Kilisesi kazısı" Adalya 1, 1996, 73-85.

⁴ Ötüken, age. 179-192. Kilisenin mimari plastik öğelerinden liturjik işlevli eserler doktora tezi olarak hazırlanmıştır: Alpaslan, Antalya'nın Demre (Kale) ilçesindeki H. Nikolaos Kilisesi'nde dini ayinle ilgili plastik eserler (Basılmamış Doktora Tezi, 1996) Ankara. Kilisede yer alan ve kazıda açığa çıkarılan mimari plastik öğelerinin çalışma ve yayınlama iznini veren Y. Ötüken'e teşekkür ederim.

⁵ Mimari plastik eserlerin 48'i O. Feld tarafından yayınlanmıştır: O. Feld, "Die Innenausstattung der Nikolaoskirche in Myra" (ed. J. Borchhardt, Myra) (1975) 360-428. Daha sonra 30 mimari plastik eser U. Peschlow'un kilisenin ek yapı dönemleri ve mimari plastik öğeleri içeren makalesinde yayınlanır; "Materialien zur Kirche des H.Nikolaos in Myra im Mittelalter", IstMitt 40, 1990, 207-258.

⁶ Malzemesi Likya bölgesinin yerel malzemesi olan kireç taşıdır. Bölgede mermer az sayıda ve olasılıkla ithal edilerek kullanılmıştır. Likya kıyısındaki Andriake'nin, Myra'nın liman kenti konumunda olması Myra'nın deniz yolu ile ilişkilerini, malzeme ithalatının yanısıra diğer etkileşimlerini de desteklemektedir.

içteki küçük düğümlerin ortası matkapla oyma tekniğinde bezenmiştir. Merkezdeki dairenin içinde kolları palmet biçimini almış Malta haçı yer alır.

2. Env.no. 95-2146 Res. 3,4

Kireç taşı

E: 55.3(k), Y: 39.4(k), Ü.K.: 15.2, A.K.: 12 11.-12. yy.

Trapez kesitli levhanın iki yan ve alt yüzü kırıktır. Arka yüz düzgün, ince taraklıdır. Üstte 16.3 cm. yüksekliğindeki kısım trapez biçimlidir. Ön yüzünde yatay düzenlenmiş kıvrık dal arasında yarım palmet motifi; altında iki şeritle oluşturulmuş birbirine düğümlenen iki kare içinde sivri yapraklı bir çiçeğin ucu kısmen görülmektedir.

3. Env.no. 79 Res. 5

Galeri

Kireç taşı

E: 37, Y: 42(k), Ü.K.: 14.5, A.K.: 10 11.-12. yy.

Levhanın alt kısmı yaklaşık yarısından itibaren kırıktır; sağ, sol ve üst yüzleri düzgün, üstte 15 cm. yüksekliğindeki kısmı trapez kesitlidir. Ön yüzde trapez kısmında üçlü şeritli ve birbirine üçlü düğümlerle bağlanan kemerler içinde palmet motifleri yer alır. Altta üçlü şeritle oluşturulmuş kare içinde dik eksenlerinde düğümlerle bağlanan daire motifi görülmektedir; içte merkezdeki bir daireden çıkarak birbiri içinden dolanan yaprakları 3/4 daire biçimli çiçek motifi ile bezenmiştir⁷.

4. Env.no. 96-2744 Res. 6

Kireç taşı

E: 28.5(k), Y: 17.5(k), Ü.K.: 13, A.K.: 10

Üst kısmı yaklaşık 12.5 cm. yüksekliğinde trapez kesitli levhanın iki yan ve alt yüzleri kırık, üst yüzü düzgündür. Ön ve arka yüzleri trapezin altında profilli ve kırık olması nedeniyle tanımlanamayan bitkisel motiflidir.

Örneklerde levhaların üst kısmı yaklaşık 10-20 cm. yüksekliğinde trapez biçimlidir. Avluda yer alan 292 ve 293 envanter no.lu levhanın (kat.no. 1) üst kenarındaki trapez bölümünde kıvrık dal ve yarım palmet motifinin benzer kompozisyon ile kullanımı Atina'daki Koi-meos Kilisesi temponundaki trapez kesitli levhada 13.-14.yy.'da görülmektedir⁸. İstanbul'da 9. yy.'dan itibaren karşımıza çıkan kıvrık dal ve yarım palmetin benzer üsluptaki örnekleri Lips Manastırı Kuzey Kilise'nin silme ve paye başlıklarında görülür⁹. Levhanın motif, üslup, boyut ve biçim açısından benzeri 1995 yılı kazılarında kilisenin kuzeyinde B yapısının doğu mekânında 2.06 m. seviyesinde (ana toprakta) bulunmuştur (kat.no. 3). Eserin, kilisenin ek yapısının ana toprağında ele geçmesi avludaki levhanın kiliseye ait olduğunu ortaya koyar. İki şeritle oluşturulmuş birbirine düğümlenen kareler içinde çapraz eksenlerde sivri dik eksenlerde yuvarlak biçimli dört yapraklı çiçekten oluşan motif kilisenin

⁷ U. Peschlow tarafından yayınlanmış levha bir fotoğraf ile tanıtılarak, neden gösterilmeden Orta Bizans Dönemi'ne tarihlendirilir; Peschlow, age. 233 Lev. 44,6.

⁸ A.K. Orlandos, "EK ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΠΙΔΕΩΝ", ABME 1, 1935, Res. 2,5,7.

⁹ Y. Ötügen, "1994 yılı Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı" XVII. KST, 1996, 379.

batı avlusundaki Orta Bizans Dönemi'ne ait templon payelerinde görülmektedir¹⁰. Düğümlenen kareler ile birlikte kıvrık dal ve yarım palmet kombinasyonu Bizans sanatında seviyen bir kompozisyon olarak karşımıza çıkmaktadır¹¹. Kazı buluntusu kırık levhanın ön yüzünde düğümlü kare içindeki çiçek restitüe edildiğinde benzer motif ve kompozisyonu içermektedir. Levhanın kalınlığı, trapez kesitli biçimi, motif ve kompozisyonu bugün avluda sergilenen levha ile benzerlik göstermektedir. Her iki levha birlikte aynı kuruluşta kullanılmış ve kilisenin 3. yapı dönemine ait olmalıdır.

96-2744 envanter no.lu levha (kat.no. 4), kırık olduğundan boyut ve motifi restitüe edilememiştir; bu nedenle levhayı tarihlemek mümkün değildir.

Galerideki 79 envanter no.lu levha (kat.no. 2), motif, üslup, kompozisyon özellikleri ile 11.-12. yy.'a tarihlenmelidir. Bizans el sanatı ürünlerinde şeritlerle oluşturulmuş birbiri içinden geçen daireler, birbirine düğümlenerek birleşen kemerler içindeki palmet motifi 10. yy.'dan itibaren izlenmektedir¹².

Levha üstü ve levha kaideleri

5. Env.no. 64,65,68,69 Res. 6, 7
 Galeri
 Kireç taşı
 Ü.D.: 19, A.D.: 9, Y: 14, U: 25.5-23-64-31 (k) 9.-10. yy.

Dört kırık parçadan oluşan eserin ön yüzü bezemeli, arka çok düzgün, ince taraklı, üst ve alt yüzleri düzgün, iki yan yüz kırıktır. 64'ün sol yan ve 68'in sağ yan yüzü kabaca düzgün, iri taraklıdır. Önde kabartma tekniğinde üç şeritle oluşturulan dörtlü geçme motifi, geçmeyi oluşturan şeritlerin birleşme noktalarında matkap oyukları vardır. Motifin üst ve altında 2 cm.'lik yüzey bezemesizdir.

6. Env.no. 195 Res. 6, 8
 Galeri
 Kireç taşı
 Ü.D.: 18, A.D.: 12, Y: 17(k), U: 34(k) 9.-10. yy.

Ön yüzü bezemeli olan eserin arka ve üst yüzleri düzgün, ince taraklı, sol yan kabaca düzgün, kalın taraklı, sağ yan kırık, alt yüzeyel kırıktır. Önde kabartma tekniğinde birbirine düğümlenen iki daire içinde soldakinde sekiz kollu yıldız ve sağdakinde altı sivri yapraklı çiçek motifi görülmektedir. Sağdaki dairenin yaklaşık üçte ikisi mevcuttur. Daire arasındaki düğümün ortası matkapla oyma tekniğinde bezenmiştir.

¹⁰ Benzer motif ve üsluptaki 27,28,55 katalog no.lu templon payeleri için bk. Feld, age. 369 Lev. 118 E,F; Peschlow, age. 221-222,224, 231,234, 238-240 Lev. 42.3 Res. 3.

¹¹ Orlandos, age. Res. 2,5.

¹² Pergamon'daki benzer motifli ambon levhası 11.-12.yy.'a tarihlenir; M. Dennert, "Mittelbyzantinische Ambone in Kleinasien", *IstMitt* 45, 1995, 137-147 bil. 138-139 Lev. 49.1,2. Ayrıca bk. J.P. Sodini, "La sculptures. médio-byzantine: le marbre en ersatz et tel qu'en lui -même", *Papers from the twenty-seventh Spring Symposium of Byzantine Studies*, April 1993 (1995) 289-311 bil. 303 Res. 7,8.

7. Env.no. 286 Res. 6, 9
Avlu
Kireç taşı
Ü.D.: 20, A.D.: 10, Y: 19, U: 73(k) 10.-11. yy.
Kırık durumdaki parçanın ön yüzü bezemeli, arka, sol yan ve alt yüzü düzgün, kalın taraklı, sağ yan yüzü kırık, üst düzgün, ince taraklıdır. Önde kabartma tekniğinde üç şeritle oluşturulmuş ikili geçme motifi tek şeritli bir çerçeve içine alınmıştır.
8. Env.no. 275,276 Res. 6, 10
Avlu
Kireç taşı
Ü.D.: 21.5, A.D.: 13, Y: 25, U: 134 9.-10. yy.
Tümüyle mevcut eser, iki kırık parça halindedir. Ön yüzü bezemeli, arka, üst ve alt yüzler çok düzgün, yanlar kabaca düzgün, iri taraklıdır. Alt yüzde sağ ve sol yan kenarlara yakın daire biçimli ikişer kurşun yuvası vardır. Önde kabartma tekniğinde tek şeritli çerçeve içinde üç şeritle oluşturulan ikili geçme motifi ve geçme aralarında inci taneleri görülür.
9. Env.no. 90-66 Res. 6, 11
Kireç taşı
Ü.D.: 13, A.D.: 7.5, Y: 14.5, U: 24.5(k) 11.-12. yy.
Ön yüzü bezemeli levhada, arka düzgün ve profilli, üst, alt ve sağ yan düzgün, sol yan kırıktır. Alt yüzde yan kenara yakın kısımda daire biçimli bir kurşun yuvası vardır. Önde kabartma tekniğindeki iki şeritle oluşturulmuş birbirine düğümlü iki daire içinde altı sivri yapraklı çiçek ve sekiz kollu yıldız motifi yer alır. İki daire arasındaki düğüm matkapla oyma tekniğinde bezenmiştir.
10. Env.no. 90-88 Res. 6, 12
Kireç taşı
Ü.D.: 21.5, A.D.: 10.5, Y: 15, U: 31(k) 11.-12. yy.
İki yan yüzü kırık eserin ön yüzü bezemeli, arka ve üst yüzleri düzgün, alt kaba yonudur. Önde kabartma tekniğinde yapılmış iki şeritle oluşturulan ve birbirine dolanan daire içinde 12 sivri yapraklı çiçek motifi görülmektedir.
11. Env.no. 90-284 Res. 6, 13
Kireç taşı
Ü.D.: 11.5, A.D.: 20.5, Y: 21(k), U: 26(k) 8.-9. yy.
Sol yan ve üst yüzleri kırık eserin ön yüzü bezemeli, arka, sağ yan ve alt düzgündür. Alt yüzde yan kenara yakın dikdörtgen biçimde kurşun yuvası yer alır. Ön yüzde kabartma tekniğinde kırık dallar arasında stilize edilmiş tırtıklı yaprak motifi görülmektedir.
12. Env.no. 93-675 Res. 6, 13
Kireç taşı
Ü.D.: 11.2, A.D.: 21.5, Y: 22.2, U: 19.2(k) 8.-9. yy.
Biçim, boyut, motif, üslup benzerliği için bk. env.no. 90-284. Fark; iki yan kırık, üst düzgün, taraklıdır.

13.Env.no. 93-1468

Res. 6

Mermer.

Ü.D.: 14.1, A.D.: 7-7.5, Y: 10, U: 16.3(k)

6. yy.

İki yan yüzü kırık eserin ön yüzü profilli, arka ve üst düzgün, alt taraklıdır.

14.Env.no. 95-2014

Kireç taşı

Ü.D.: 16(k), A.D.: 10(k), Y: 17.8(k), U: 13.3(k)

8.-9. yy.

Biçim, boyut, motif, üslup benzerliği için bk. env. 90-284, 93-675. Fark; arka, iki yan ve alt yüzler kırıktır.

15.Env.no. 95-2319

Res. 6

Kireç taşı

Ü.D.: 13.5, A.D.: 6.3, Y: 13.4, U: 23(k)

9.-10. yy.

İki yan yüzü kırık parçanın ön yüzü bezemeli, arka profilli ve düzgün, üst düzgün, ince taraklı, alt kabaca düzgündür. Önde kabartma tekniğinde üstte ve altta profille sınırlanan birbiri içinden geçen dairelerin oluşturduğu dört sivri yapraklı çiçek ve aralarında inci motifleri yer alır.

16.Env.no. 96-2658

Kireç taşı

Ü.D.: 20.5, A.D.: 11.5, Y: 21, U: 30.5(k)

8.-9. yy.

Boyut, biçim, motif, üslup benzerliği için bk. 90-284,93-675, 95-2014. Fark; iki yan kırık, üst az düzgün, alt düzgün taraklıdır.

Levhalarla birlikte kullanılan levha üstü ve levha kaidesi gibi öğelerin boyutları örneklerde 14-21 cm. yüksekliğindedir; alt derinliği 7.5-13 cm., üst derinliği 11.5-21.5 cm. arasındadır. Trapez kesitli bu parçaların işlevlerinin saptanmasında levhanın üzerinde veya altında kullanılması sorunu, üst ve alt yüzlerinin işleme teknikleri ile ilişkilidir; genelinde geniş yüzü düzgün ise üste gelecek şekilde levha üstü veya kabaca işlenmiş ise levha kaidesi olarak kullanılmıştır. Benzer işlevde levha kaidesi ve levha üstü gibi öğeler İstanbul - H. Euphemia Kilisesi, İstanbul - H. Polyeuktos Kilisesi, İzmir'de Agora, Paros'da Hekatontapyliani Büyük Kilise ve H. Nikolaos Kilisesi, Atina'da Asklepieion ve Koimeos Kiliseleri, Olympia'daki bazilika, Santorini'deki Episkopi Kilisesi temponlarında görülmektedir¹³.

64, 65, 68, 69, 275, 276, 90-66, 90-284 envanter no.lu (kat.no. 5,8,9,11) parçaların geniş yüzlerinde yan kenarlara yakın kurşun yuvaları görülmektedir. Kurşun yuvalarının boyut-

¹³ R. Naumann - H. Belting, Die Euphemia Kirche am Hippodrom zu Istanbul und ihre Fresken (1966) 57 Lev. 9a; Th. Mathews, The Early Churches of Constantinople. Architectures and Liturgy (1971) 54 Res. 26; M. Bühlmann, "Die Entstehung der Kreuz Kuppelkirche. Eine Vergleichende Studie unter besonderer Berücksichtigung der Kathedrale von Paros", Zeitschrift für Geschichte der Architektur X, 1978, Res. 22,38; J.P. Sodini, "Remarques sur la Sculpture Architecturale D'Attique, De Béotie et du Péloponnèse à L'époque Paléochrétienne", BCH 101, 1977, 423-450 bil. 443 Res. 43; Orlandos, age. 125-126,128-129,131-133 Res. 2,5,7; A.K. Orlandos, "ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΓΛΥΠΤΑ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΣΜΥΡΝΗΣ", ABME 3, 1937, 128-152 bil. 138,143 Res. 10,15. A.K. Orlandos, He Gylostegos palaiochristianike Basilike II (1952) 526 Res. 491; C. Walter, "A new Look at the Byzantine Sanctuary Barrier", Revue des Etudes Byzantines 51, 1993, 203-228 bil. 209 Res. 3.

ları 3.5-4.5x1-5 cm. ve derinliği 0.5-1.5 cm. arasında değişmektedir. Daire veya dikdörtgen biçimli bu yuvalar parçaların bir yere monte edilmesi için yapılmış, içine kurşun akıtılan oyuklardır. Trapez kesitli parçaların geniş yüzlerindeki bu oyuklar, stylobata monte etmek için yapılmıştır ve bu yüzlerin alta gelecek şekilde yani levha kaidesi olarak kullanıldığını gösterir.

90-284, 93-675, 95-2014 ve 96-2658 (kat.no. 11,12,14,16) biçim, boyut, motif ve üslup açısından birbirini tamamlayan ve büyük olasılıkla aynı eserin kırık parçalarıdır. Kesit ve biçimiyle levha üstü veya kaidesi olarak nitelediğimiz bu gruptaki eserler yükseklik ölçüsü açısından diğer örneklerden daha büyüktür. Üst ve alt yüzün düzgün işlenmesi levha üstünde veya levha kaidesi olarak kullanılabilmesini düşündürür. Ancak yükseklik ölçüsü ve kesiti tempon arşitravları ile de uyum sağlamaktadır¹⁴. Bu nedenle her iki işlev için uygun olan bu gruptaki eserlerin arşitrav veya levha üstü ya da kaidesi işlevinde kullanıldığı düşünülmür. 90-284 envanter no.lu eserin geniş yüzündeki kurşun yuvası nedeniyle levha kaidesi için daha uygundur. Ön yüzlerindeki stilize edilmiş tırtıklı yaprak motifi Likya bölgesinde ve Akdeniz kıyılarında 6.-7. yy.'da sevilen bir motif olarak ve yöresel bir üslupta karşımıza çıkmaktadır¹⁵. Ancak kilisedeki örnekler (kat.no. 11,12,14,16), motiflerinin stilize biçimi ve kaba işçiliği nedeniyle, ayrıca motiflerin yy.'larca devam ettiği göz önüne alınarak daha geç bir döneme 8.-9. yy.'a tarihlenmelidir.

93-1468 ve 95-2319 envanter no.lu (kat.no. 13 ve 15) parçaların geniş yüzlerinin düzgün, dar yüzlerinin kabaca düzgün ve taraklı işlenmesi bu eserlerin, düzgün yüz üste gelecek şekilde levha üstü olarak kullanıldığını belirlemektedir. Ön yüzü dört sivri yapraklı çiçek motifli levha üstü (kat.no. 15), motif ve üslup açısından 9.-10. yy.'a tarihlenebilir. Bizans sanatında 6. yy.'dan itibaren tüm dönemlerde görülen bu motif yaprak aralarındaki inci taneleri ile Akdeniz bölgesine özgü bir üslup sergiler¹⁶. Profilli biçimdeki motifsiz, tempon levha üstleri (kat.no. 13) erken dönem örneklerinde aynı işlevde ve trapez kesitli levhalarda karşımıza çıkmaktadır: Efes'teki Meryem Kilisesi temponu, Paros'da Hekaton-tapyliani Kilisesi, Atina'da Asklepieion ve Olympia Kiliselerinde görülmektedir¹⁷. İkili, üçlü veya dördü şeritlerle oluşturulmuş geçme motifli örneklerin (kat.no. 5,7,8) benzerleri, Orta Bizans Dönemi'nde 9. yy.'dan itibaren karşımıza çıkmaktadır¹⁸.

¹⁴ Kilisenin avlusundaki benzer boyut ve biçimdeki eser 19.5 cm. yüksekliğinde, ön yüzü kesişen dairelerin oluşturduğu dört sivri yapraklı çiçek motifi ile bezenmiştir. Eser Feld tarafından tempon arşitravı olarak değerlendirilirken, Peschlow levha üstü işlevinde kullanıldığını ifade eder: Feld, age. 370 Lev. 119B; Peschlow, age. 233,238,240.

¹⁵ Motif ksl. için bk. Y. Ötügen, XIX. KST, 1998 (baskıda); Y. Ötügen, "Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısının Ortaçağ Araştırmalarına Katkıları (Alpaslan, Mermer-Taş Buluntular)", Ortaçağ Araştırmaları Sempozyumu, 9-11 Nisan 1997, Sanat Tarihi Dergisi IX, 91-94.

¹⁶ Beçin Kalesi kazı çalışmalarını tanıtan bir broşürden alınan kazı buluntusu örnekte çiçek aralarında inci taneleri ile benzer bir üslup görülür. Uşak Müzesi'ndeki Orta Bizans dönemi ambon merdiven yanına ait levha aynı motifin çeşitlenmesidir; U. Peschlow, "Der Mittelbyzantinische Ambo aus Archäologischer Sicht", ÖYMIAMA 1994, 255-60 Lev. 148-151.

¹⁷ Bühlmann, age. Res. 22,38; Sodini, age. Res. 43; A.K. Orlandos, He Gylostegos palaiochristianike Basilike II (1952) Res. 491.

¹⁸ Geçme motifi için bk. Antalya Müzesi, A.3256 env.no.lu yayınsız levha; Uşak-Selçukler'de Sebastia Kilisesi'ne ait kiborium kemeri: N. Fıratlı, "Uşak-Selçukler Kazısı ve çevre araştırmaları (1966-70)", TürkAD 19, 1970, 109-160 Res. 18; Didyma, 53 kat.no.lu levha: U. Peschlow, Byzantinische Plastik in Didyma", IstMitt 25, 1975, 211-257 Lev. 48,1; Kaş-Dereağzı Kilisesi mimari plastik eserler: J. Morganstern, The Byzantine Church at Dereagzi and its Decoration, IstForsch 40 (1993) Lev. 37.1, 38.1,40.1; Limyra-Kenotaph'daki örnek: İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü Fotoraf Arşivi neg.no. Li. 73/43; Pergamon'daki sütun başlığı: A. Effenberger - H.G. Severin, Das Museum für Spätantike und Byzantinische Kunst (1992) 241 Kat. 143.

Kilisedeki levha üstü veya kaidelerinde diğer bir kompozisyon düğümlü daireler içinde sivri ve yuvarlak yapraklı çiçek motifleridir (kat.no. 6,9,10). Bunlardan 195 envanter no.lu parçanın (kat.no. 6) üst yüzü düzgün, altı kırıktır; bu nedenle levha üstü veya levha kaidesi işlevinde kullanılmış olmalıdır. Önde daireleri oluşturan geniş şeridin düz-profilsiz biçimi nedeniyle motifler yarım bırakılmış olmalıdır. Benzer motif ve kompozisyonun çeşitlenmesi Likya bölgesinde ve Akdeniz kıyı bölgelerinde Xanthos, Asarönü, Antalya, Didyma, Anadolu dışında güney İtalya'da Bari'de karşımıza çıkmaktadır¹⁹.

Kısaltmalar:

ABME	: Archeion tou Byzantion Mnemeion tes Ellados
AST	: Araştırma Sonuçları Toplantısı
KST	: Kazı Sonuçları Toplantısı
ΘΥΜΙΑΜΑ	: στη μνημη της Λασκαρινας Μπωνα

Ölçü kısaltmaları:

E	: en
Y	: yükseklik
Ü.K.	: üst kalınlık
A.K.	: alt kalınlık
Ü.D.	: üst derinlik
A.D.	: alt derinlik
U	: uzunluk

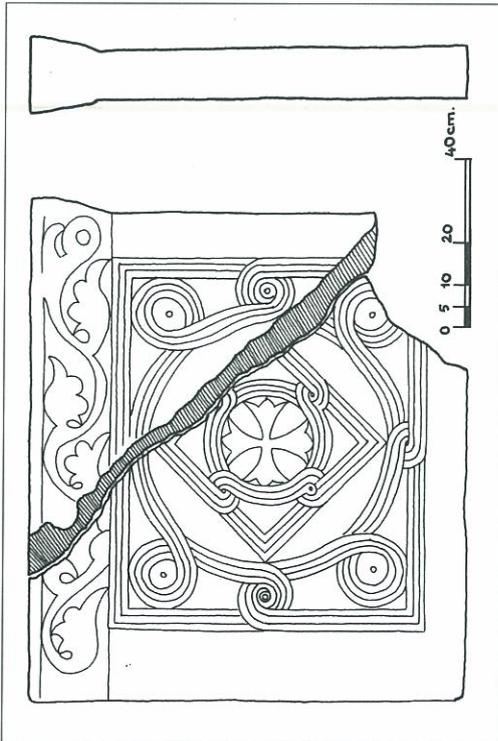
¹⁹ Benzer motifler için bk. Xanthos-Doğu Bazilika: J.P. Sodini, "Une Iconostase Byzantine A Xanthos", Actes du Colloque sur la Lycie Antique XXVII (1980) 9-148 Lev. XXXI, XXXIV; Antalya Müzesi, A.73 ve A.3256 env.no.lu yayımsız levhalar ile A.27 env.no.lu templon arşitravı; Asarönü'ndeki örnek için bk. İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü Fotoğraf Arşivi neg.no. R.3521; Uşak-Selçukler'de Sebastia Kilisesi: Fıratlı, age. 1970, Res. 18; Didyma'daki Adyton Bazilika: Peschlow, age. 1975, kat.no. 53 Lev. 48.1; Bari - San Nicola Kilisesi: M. Salvatore - N. Lavermicocca, "Sculture altomedievali a bizantine nel museo di Nicola di Bari. Note sulla topografia di Bari bizantina", Rivista dell'Istituto Nazionale D'Archeolo e Storia dell'arte 3, 1980, 93-135,111,112,115,123 Kat.no. 21,26, 44 Res. 21,26, 44.

Summary

Stone Relief Carved Panels with Trapezoid Cross Section, The Upper and Lower Elements of Panels in the Saint Nicholas Church at Demre

In the article, questions related to the function and the places of use for objects such as panels with trapezoid cross sections, the upper and lower elements of panels used for architectural and liturgical purposes are discussed. The Saint Nicholas Church at Demre contains a very rich collection of architectural plastic works, found *in situ* and assembled in the courtyard and the gallery, which belong to different stages of the church's construction. To these are added 3342 pieces of work in marble and stone, discovered during the excavations carried out under the direction of Y. Ötügen since 1989.

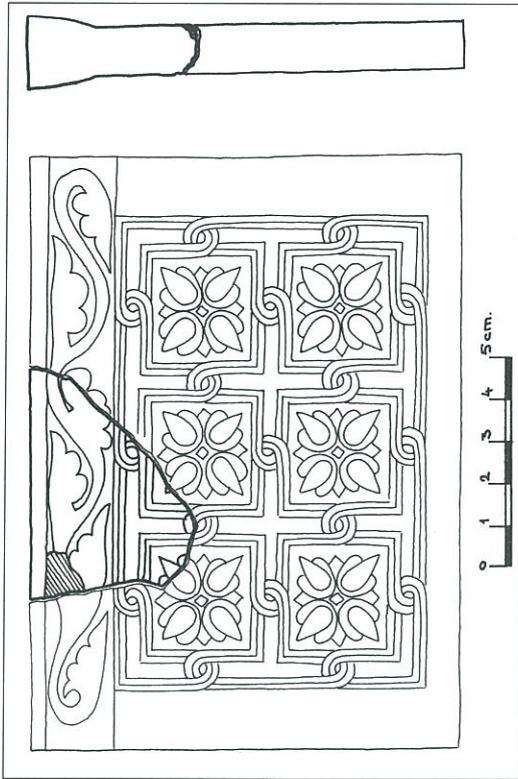
Evaluations of the function and the places for the use of such elements as panels with trapezoid cross sections, the upper and lower elements of panels at the church, would shed light on the stone ornaments of the building still standing today. Form and dimension in stone works are the most important criterion in defining their function and usage. Besides which, the motif, the style, and the technique of composition and the ornamentation are also important. The works under discussion must be evaluated together with *in situ* examples of Byzantine architectural development, as well as with similar examples found in excavations or displayed in museums, especially those from the Lycian region and surrounding areas of the Mediterranean coast. The fact that the stone works, belonging to the buildings and the settlement in the Lycian zone, and the Mediterranean basin in general, exhibit a local and regional integrity in terms of style, motif, and workmanship commands attention.

Resim 1 Levha Env.no. 292,293 (B. Zağnos)

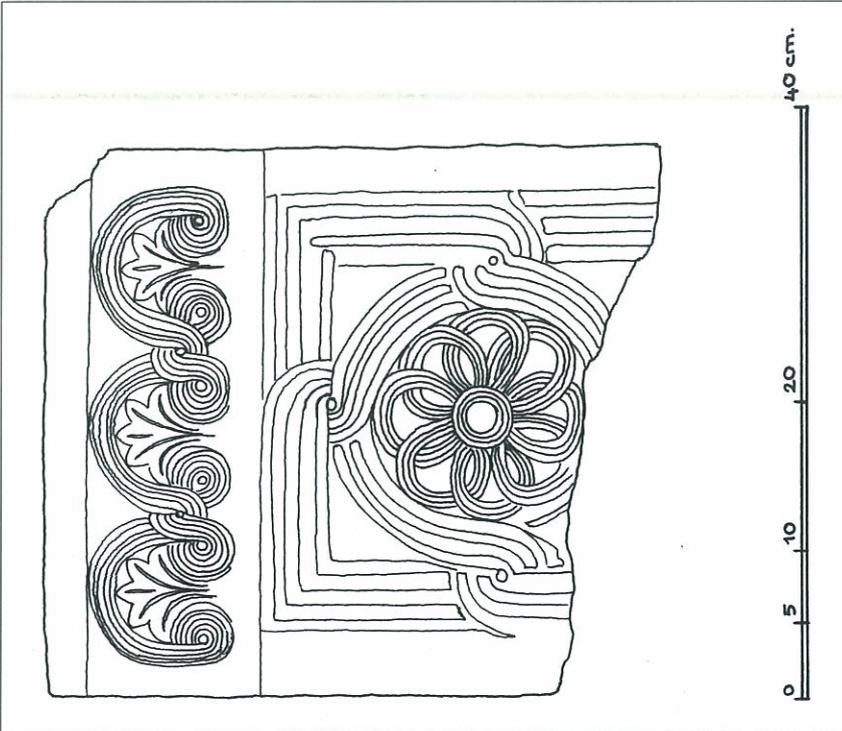
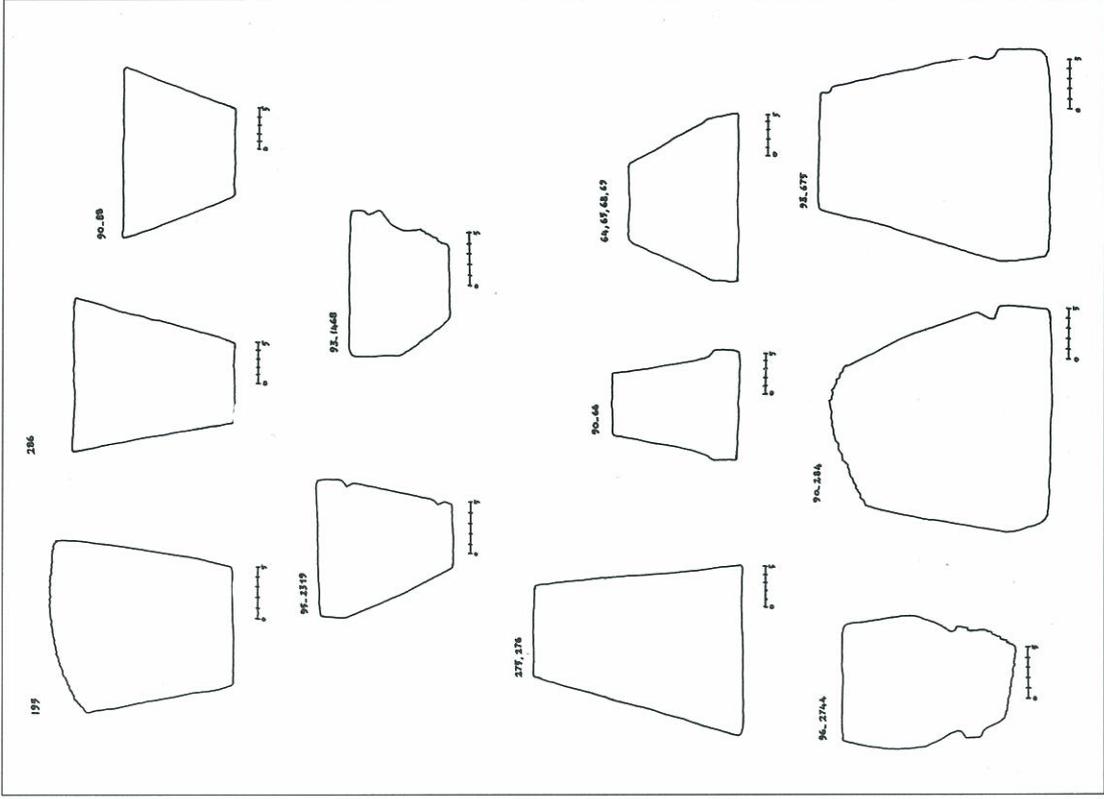
Resim 2 Levha Env.no. 292,293

Resim 3 Levha Env.no. 79 (B. Zağnos)

Resim 4 Levha Env.no. 95-2146

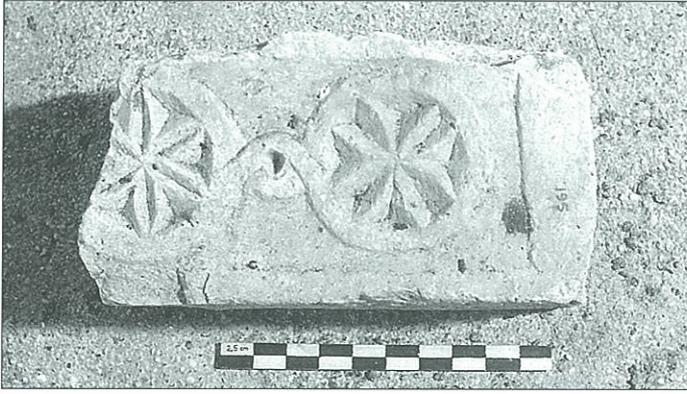

Resim 5 Levha Env.no. 95-2146 (B. Zağnos)

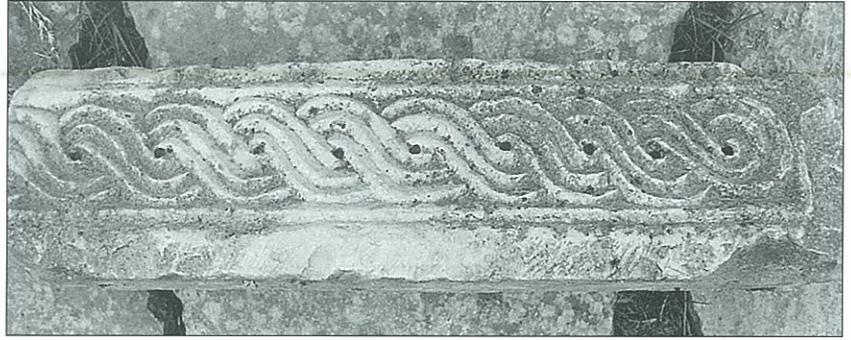
Resim 6 Levha, levha üstü ve levha kaideleri

Resim 7
Levha kaidesi
Env.no. 64,65,68,69

Resim 8
Levha üstü
Env.no. 195

Resim 9
Levha üstü
Env.no. 286

Resim 10
Levha kaidesi
Env.no. 275,276

Resim 11
Levha kaidesi
Env.no. 90-66

Resim 12
Levha üstü
Env.no. 90-88

Resim 13
Levha kaidesi
Env.no. 90-284,
93-675

